

Ο πόλεμος στα αναλυτικά προγράμματα Ιστορίας του Λυκείου της περιόδου 1974-1997

Σοφία Αυγέρη

sofiavgeri@yahoo.gr

Δρ. Ιστορίας της Εκπαίδευσης ΠΤΔΕ ΔΠΘ

Περίληψη. Η εισήγηση θα ασχοληθεί με το πώς παρουσιάζεται η έννοια του *πολέμου* στα αναλυτικά προγράμματα του γενικού Λυκείου από την έναρξη της μεταπολίτευσης και μέχρι την έναρξη της περιόδου Αρσένη ως υπουργού Παιδείας και Θρησκευμάτων. Θα παρουσιαστούν τα συγκεκριμένα χωρία των επίσημων ΦΕΚ, στα οποία εμφανίζεται η έννοια σε κάθε της μορφή και θα γίνει μια προσπάθεια ανάλυσης του ιδεολογικού περιεχομένου των αναφορών στον Πόλεμο στα ΦΕΚ αλλά και των σχετικών αποσιωπήσεων και των ιδεολογικών σχημάτων.

Λέξεις κλειδιά: αναλυτικά προγράμματα, σχολική Ιστορία.

Εισαγωγή

Η μελέτη των αναλυτικών προγραμμάτων του ιστορικού μαθήματος παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς αποτελούν ταυτόχρονα επίσημα, νομικά κείμενα, ΦΕΚ αλλά και οι προσανατολισμοί τους αντανακλούν την ιδεολογία των συντακτών τους, τις ανταγωνιστικές ομάδες που επενεργούν στη διαμόρφωσή τους και τη συναίνεση αλληλοσυγκρουόμενων συμφερόντων.

Το αναλυτικό πρόγραμμα ανήκει στη σφαίρα της λεγόμενης *επίσημης γνώσης*. Με τον όρο νοείται ουσιαστικά ο τρόπος με τον οποίο οι κυρίαρχες- ηγεμονικές αξίες δίδονται στους μαθητές και τους καθιστούν ικανούς να δουν τον κόσμο με έναν συγκεκριμένο τρόπο (Luke, 1995: 3-48).

Το σχολικό αναλυτικό πρόγραμμα αποτελεί τη μετάφραση της επίσημης γνώσης και την έκφρασή της στο σχολείο, με στόχο να εξοικειωθούν οι μαθητές με αυτό που ο Bernstein ονομάζει ισχύουσα και ισχυρή γνώση (Bernstein, 1974: 203). Αποτελεί μάλιστα βασικό συστατικό στοιχείο της επίσημης γνώσης ομού με το σχολικό εγχειρίδιο (Fairclough, 2001: 121). Ο Young επίσης τονίζει πως με τη δημοσίευσή του το αναλυτικό πρόγραμμα γίνεται ένας μηχανισμός διάχυσης της επίσημης γνώσης (Young 1971: 27).

Ποιες είναι αυτές οι επιλογές, όταν τα α.π. πρέπει να αναφερθούν σε ζητήματα και θεματικές σχετικές με τον *Πόλεμο* αποτελεί ένα βασικό ερώτημα. Ποια θέματα σχετικά αναδεικνύονται και ποια αποσιωπώνται ή αναφέρονται επιφανειακά και ποια διαστρεβλώνονται κατά την παρουσίασή τους, αν υπάρχει και πώς αρθρώνεται ο λόγος για τον *Πόλεμο* και την *Ειρήνη* και πώς γίνονται οι αναφορές σε κάθε είδος σύρραξης, ποια χαρακτηριστικά, ιδιότητες, ποιότητες, και αρνητικά στοιχεία τους προσδίδονται και ποια γλώσσα χρησιμοποιείται και ποια η σχέση τους με την ιδεολογία των κειμένων αποτελούν επίσης ερωτήματα προς διερεύνηση. Επιπλέον,

το ποιοι όροι χρησιμοποιούνται για τα σχετικά ιστορικά φαινόμενα και γεγονότα (*εισβολή, επιδρομή, κατάκτηση, απελευθέρωση*), ποια ιδεολογικά σχήματα προβάλλονται στα α.π. σχετικά με τον πόλεμο και το πώς προάγεται ο *πατριωτισμός, η εθνική ενότητα και υπερηφάνεια* μέσα από τον λόγο των α.π. και το αν εμφανίζονται σημεία στα α.π. που ενισχύουν την καλλιέργεια μιας παραδοσιακής ιστορικής μυθολογίας ή ενός σημαντικού *παρελθόντος* έχουν ενδιαφέρον, όπως φυσικά και το τι ορίζεται ως διδακτέα ύλη σχετικά με τον πόλεμο.

Έτσι, λοιπόν, μιλάμε ουσιαστικά για απόπειρα αποδόμησης του ιδεολογικού υπόβαθρου των α.π., με στόχο να πάψουν να θεωρούνται *φυσικά*. Ο παιδαγωγικός λόγος, εξάλλου, είναι ένα είδος φαντασιακού λόγου (Bernstein, 1990: 13, 170-190). Είναι ιδιαίτερα σημαντική η προσφορά της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου στη μελέτη των αναλυτικών προγραμμάτων. Η αξία της έγκειται στο ότι αποδομεί την κοινωνική δομή και τις συμβατικές ερμηνείες της (Jaworski & Coupland, 2006: 28).

Στη συγκεκριμένη ανακοίνωση εξετάζονται αποσπάσματα από τα α.π. του ιστορικού μαθήματος για τα γενικά Λύκεια με την έναρξη της Μεταπολίτευσης και έως την ανάληψη του υπουργικού θώκου από τον Γ. Αρσένη(1996-7). Η περίοδος παρουσιάζει μεγάλο επιστημονικό ενδιαφέρον, καθώς το 1974 αρχίζει μια νέα περίοδος της ελληνικής ιστορίας και το ζήτημα της εκπαίδευσης παραμένει σταθερά στην επικαιρότητα (Κυπριανός, 2004: 303).

Επιλέχθηκαν μόνο ορισμένα χωρία από τα ΦΕΚ που εμπεριέχουν αναφορές σχετικές με τον *Πόλεμο* σε κάθε μορφή του και δεν αναφέρονται ΦΕΚ που επαναλαμβάνουν την ύλη των προγενέστερών τους. Παρουσιάζονται, λοιπόν, 12 ΦΕΚ.

1. ΦΕΚ 1978 Ιστορία Β' Λυκείου

Δοκιμασίες της Ρωμαϊκής Δημοκρατίας

Η επιλογή της λέξης *δοκιμασία* προσδίδει μια θετική, συναισθηματικά φορτισμένη διάσταση στο υπό εξέταση ιστορικό φαινόμενο που αργότερ γίνεται αντιληπτό ως μια ευνοϊκή στιγμή της Παγκόσμιας Ιστορίας.

Η στρατιωτική μεταρρύθμιση (του Μάριου) και οι συνέπειες της.

Δίδεται έμφαση στα πρόσωπα ως δημιουργούς και κύριους ρυθμιστές της ιστορικής εξέλιξης αλλά παράλληλα προσδίδεται θετική χροιά στην απόπειρα μιας στρατιωτικής αναδιοργάνωσης.

Ρωμαιοκρατία στην Ελλάδα 146 π.Χ.- 27 π.Χ. .

Ρωμαϊκή Ειρήνη : Ασφάλεια και Ευνομία στους λαούς της Μεσογείου. Η εποχή του Αυγούστου. Οικοδόμηση του νέου Κράτους.

Σαφής η θεώρηση της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και κατάκτησης ως θετικής ιστορικής εξέλιξης για τους κατακτημένους λαούς.

Κατάρρευση του Δυτ. Ρωμ. Κράτους. Βαρβαρικές επιδρομές (Γερμανοί-Ούννοι).

Η επέλαση των γερμανικών φύλων χαρακτηρίζεται αρνητικά ως *βαρβαρική επιδρομή*, ενώ η αποδυνάμωση μιας μεγάλης αυτοκρατορίας σαφέστατα θεωρείται κάτι αρνητικό, με τον όρο *κατάρρευση*.

Βυζαντινή Εποχή (610-1081 μ.Χ.):

Περίοδος Β' (717-867) Υπέρβαση των δυσχερειών, Εικονομαχία, Πολιτιστική ακτινοβολία. Οι αυτοκράτορες. Εικονομαχία.

Καμία αναφορά επίσης δε γίνεται στο κίνημα του Θωμά του Σλάβου (821-823) με τα σαφή κοινωνικά του χαρακτηριστικά και τις τεράστιες συνέπειες στην εξέλιξη της αυτοκρατορίας (Vasilief, 1954). Από την άλλη, εξαιρείται ο ρόλος των αυτοκρατόρων και ένα ιστορικό γεγονός, όπως αυτό της διαμάχης περί εικόνων χαρακτηρίζεται με όρο που εμπεριέχει πολεμική χροιά.

Αγώνες προς τους Άραβες και τους Βουλγάρους. Το Παπικό Κράτος.

Το σχήμα κίνδυνοι - υπεράσπιση για τον Ελληνισμό απαντάται και εδώ, με την επιλογή του όρου *αγώνας* για τις πολεμικές επιχειρήσεις-εκστρατείες των Βυζαντινών.

Παραμονές Ακμής (η «νέα εποχή» του Μιχαήλ Γ'). Βυζαντινή Τέχνη της αυτής.

Και αυτή η εποχή προσδιορίζεται βάσει του ενός προσώπου, του Αυτοκράτορα. Για μια ακόμη φορά παρουσιάζεται το σχήμα ακμής- παρακμής.

Περίοδος Γ' (867-1081): Η μεγάλη ακμή (ως το 1025 μ.Χ.) και η αρχή της παρακμής): Μακεδονική Δυναστεία. Βυζαντινή Εποποιία.

Η επιλογή της λέξης *εποποιία* καταδεικνύει μια υπέρμετρα θετική στάση του συντάκτη προς τον βυζαντινό κόσμο. Ας μην ξεχνάμε πως η συγκεκριμένη περίοδος ήταν εποχή επέκτασης και μεγάλων στρατιωτικών επιτυχιών για το Βυζάντιο.

Βυζαντινή Αναγέννηση- Ακτινοβολία του Κράτους και της Εκκλησίας.

Το σχήμα κίνδυνος-εξωτερικοί εχθροί εμφανίζεται και εδώ, ενώ οι λαοί που ζουν εκτός Βυζαντινής επικράτειας αναφέρονται στον πληθυντικό αριθμό του εθνοτικού επιθέτου.

Οι Σταυροφορίες (ιδιαίτερα α', β', γ', δ').

Κατάληψη της Κων/λης από τούς Σταυροφόρους (1204).

Ένα τόσο σημαντικό ιστορικό φαινόμενο, με διάρκεια χρονική αλλά και βαρύτατες συνέπειες για το Βυζάντιο και την Ευρασία γενικότερα ουσιαστικά περιθωριοποιείται στην διδακτέα ύλη, αφού υποδεικνύεται πως πρέπει να διδαχθεί περιληπτικά (Λαΐου 2006: 78).

Η εποχή των Παλαιολόγων (1261-1453): α) Οι Παλαιολόγοι αυτοκράτορες, β) Σέρβοι, εοικισμοί, γ) Εμφάνιση και προέλαση των Οθωμανών, δ) Προσπάθειες για τη διάσωση του Βυζαντινού Κράτους.

-Απουσιάζει κάθε αναφορά στα λαϊκά/θρησκευτικά κινήματα που έλαβαν χώρα από το πρώτο μισό του 14ου αιώνα και εξής (Vasilief, 1954).

Το ίδιο σχήμα *ακμής – παρακμής* και *αγωνίας* για τη διάσωση κάτι καλού που απειλείται -στην προκειμένη περίπτωση του Βυζαντινού κράτους- υπάρχει και σε αυτό το σημείο του α.π.

Νέοι εχθροί (Νορμανδοί, Ρως. Σελτζούκοι).

Τελευταίες ώρες της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας-αίτια της πτώσεως.

-Έντονος ο συναισθηματισμός και σε αυτό το σημείο με την Αυτοκρατορία ουσιαστικά να προσωποποιείται και να παρομοιάζεται με ετοιμοθάνατο άνθρωπο.

2. ΦΕΚ 1978 Ιστορία επιλογής Β' Λυκείου

Η Μακεδονία και η άλλη Ελλάδα. Η Μακεδονία - Φίλιππος Β'.

Ο Ελληνισμός στην Ασία – Αλέξανδρος. Η Ελληνιστική περίοδος.

Η πνευματική ζωή στην Ελληνιστική περίοδο. Μεταφορά του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού

Η εξάπλωση της Ρώμης.

Ρώμη και Καρχηδών - Ρώμη και Ανατολή.

-Η Ρώμη προβάλλεται σε αντίθεση με την Ανατολή και την Καρχηδόνα, που παρουσιάζονται ως δύο κόσμοι διαφορετικοί και αντιθετικοί. Το αξιοσημείωτο σε αυτό το ΦΕΚ είναι η ίδια η διδακτέα ύλη που ορίζεται και που αφορά σε δύο περιόδους (της Μακεδονικής ανόδου αλλά και της Ρωμαϊκής) μεγάλης στρατιωτικής επέκτασης με μεγάλες πολεμικές αναμετρήσεις

3. ΦΕΚ 1978 Α' Λυκείου

Οι περσικοί πόλεμοι.

Ο Πελοποννησιακός Πόλεμος.

Ο Ελληνισμός εις την Ασίαν - Αλέξανδρος.

- Οι πόλεμοι αποτελούν το βασικό συστατικό μέρος της ύλης που δομείται βάσει αυτών σε χρονολογική σειρά. Ο Φίλιππος Β' και ο Αλέξανδρος συνδέονται άρρηκτα με την εποχή τους μέσα από την λιτή αναφορά (Μακεδονία-Φίλιππος). Αξιοσημείωτο είναι το ότι δεν συνοδεύει τον Αλέξανδρο ο επιθετικός προσδιορισμός *Μέγας*.

- Το σχήμα *διάδοση του ελληνικού πολιτισμού* συναντάται ξανά, ενώ απουσιάζει και για την ελληνιστική εποχή η αναφορά σε οτιδήποτε πέρα από τις πολεμικές/ πολιτικές εξελίξεις και τον πολιτισμό.

4. ΦΕΚ 1979 Γ' Λυκείου

Ο πόλεμος της Αμερικανικής Ανεξαρτησίας και η σημασία του.

Διαφωτισμός και Επανάσταση (1789 - 97).

Τουρκοκρατία και Νεοελληνικός Διαφωτισμός 1750 - 1820).

Ο Αγώνας της ανεξαρτησίας.

-Το κίνημα της *Αμερικανικής Ανεξαρτησίας* ονομάζεται *πόλεμος*, ενώ της ελληνικής *επανάσταση*. Όρος με έντονο συναισθηματισμό, ο όρος *Αγώνας* δίνει και το στίγμα στη θεώρηση του ιστορικού φαινομένου της Ελληνικής Επανάστασης που θα ακολουθήσει.

α) Νεοελληνική κοινωνία στις αρχές του 19ου αιώνα, β) Συνοπτική υπόμνηση των πολεμικών γεγονότων, γ) Εσωτερική πολιτική. Συμπτώματα κοινωνικής αντιδικίας.

-Η επιλογή μιας ήπιας λέξης για τους εμφύλιους πολέμους (*κοινωνική αντιδικία*) είναι αξιοσημείωτη. Απουσιάζει η αναφορά στους Βαλκανικούς Πολέμους και στο Μικρασιατικό ζήτημα. Από το κίνημα στο Γουδί η ύλη μεταπηδά στον Α παγκόσμιο πόλεμο, δημιουργώντας ένα μεγάλο γνωστικό κενό.

Αίτια (συνοπτική ιστόρηση) και αποτελέσματα του Α' Μεγάλου Πολέμου (1914-1919).

Ο πόλεμος δεν αποκαλείται παγκόσμιος αλλά μεγάλος.

Η Ρωσική Επανάσταση

-Η οκτωβριανή επανάσταση του 1917 λαμβάνει ως επιθετικό προσδιορισμό το επίθετο Ρωσική, επίθετο που την προσδιορίζει τοπικά, εθνικά και της στερεί την πολιτική και κοινωνική της διάσταση.

Προβλήματα του Μεσοπολέμου

Αίτια, συνοπτική ιστόρηση, αποτελέσματα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Η ελληνική κοινωνία από το 1936 ως το 1949 και τα μεταπολεμικά προβλήματα του Ελληνισμού (εκβιομηχάνιση, μετανάστευση, παιδεία, επαφή με τον παροικιακό ελληνισμό. Αιγαίο, Κυπριακό, ένταξη στην ΕΟΚ).

-Στην πολύ συνοπτική αυτή αναφορά σε μια τόσο σημαντική φάση της ελληνικής Ιστορίας, που σε μεγάλο βαθμό καθόρισε την τύχη της μεταπολεμικής Ελλάδας, απουσιάζει παντελώς κάθε νύξη για την πολιτική κατάσταση στη χώρα (συνεχή πραξικοπήματα, δικτατορία Μεταξά, Κατοχή, Αντίσταση κ.α.). Αξιοσημείωτο είναι πως η λέξη *εμφύλιος* δεν εμφανίζεται πουθενά αλλά απουσιάζει και το οποιοδήποτε σχόλιο για τη μεταπολεμική πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα.

5. ΦΕΚ 1979 Ιστορία Α' Λυκείου

Απειλή του Ελληνισμού από την Ανατολή, Θρίαμβος και ακμή.

-Ο τίτλος του κεφαλαίου που πραγματεύεται τους Ελληνοπερσικούς πολέμους εμπεριέχει έντονο συναισθηματισμό με επιλογή των όρων *απειλή, θρίαμβος*. Η έξωθεν απειλή και η υπεροχή του Ελληνισμού σε κάθε αναμέτρηση με τον εχθρό παρουσιάζεται και εδώ ως μια σταθερή και παγιωμένη αντίληψη.

Ο Περσικός επεκτατισμός και οι παράγοντες της νίκης (Ηρόδοτος 5,78 κ.λπ.).

Σπέρματα καχυποψίας (479 π.Χ., γ' μεσσηνιακός πόλεμος, 445 π.Χ., 433/2 π.Χ.) και σφαίρες επιρροής.

-Δεν γίνεται καμία αναφορά ούτε στις μεγάλες διαφορές που παρουσίαζαν οι δύο πόλεις σε όλα τα επίπεδα αλλά ούτε και στον μεταξύ τους στρατηγικό και πολιτικό ανταγωνισμό.

Η δοκιμασία των «εσωτερικών» πολέμων (431-362 π. Χ.):

Πελοποννησιακός πόλεμος: αίτια (Θουκυδίδεια ανάλυση), πολιτικοκοινωνικές διαστάσεις, παθολογία του πολέμου (Θουκυδίδη 3,82-83), αλαζονεία της δύναμης (Μήλος 416 π. Χ.), αλόγιστος επεκτατισμός (415-13 π. Χ.) και συνέπειες του (411 π. Χ., 406 π. Χ.).

-Και εδώ οι λέξεις που επιλέγονται για να αιτιολογήσουν τον πόλεμο είναι συναισθηματικά φορτισμένες. Τα πολιτικά και ταξικά χαρακτηριστικά των εσωτερικών πολέμων αποσιωπώνται.

Η επέμβαση του ξένου «παράγοντα» στα εσωτερικά των Ελλήνων. Η κορύφωση του κακού με την Ανταλκίδεια Ειρήνη.

-Η επιλογή της περιφρασης ξένος παράγοντας -μέσα σε εισαγωγικά-, για να περιγράψει την Περσική πολιτική προς τις ελληνικές πόλεις κατά τον 4ο αιώνα, αποτελεί έναν ιδιότυπο και αντιδεοντολογικό ιστορικό παραλληλισμό με ιστορικά φαινόμενα της νεότερης και σύγχρονης ελληνικής Ιστορίας. Το σχήμα *οι ξένοι που μας απειλούν και ευθύνονται για το κακό* εμφανίζεται για μια ακόμη φορά.

Ο Μακεδονικός Ελληνισμός επιβάλλει την ένωση των Ελλήνων. Διάδοση του ελληνικού πολιτισμού στην Ανατολή, προβλήματα (επιστολές του Ισοκράτη προς το Φίλιππο).

Πολιτιστικές συνέπειες για τον Ελληνισμό και τον άλλο κόσμο (από την κατάλυση του περσικού κράτους).

Κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες για τον Ελληνισμό.

-Για μια ακόμη φορά χρησιμοποιείται ο όρος *Ελληνισμός*. Είναι έντονη η διάδοση της ιδέας περί θετικών επιπτώσεων στην ευρύτερη περιοχή από την μακεδονική επέκταση. Απουσιάζει ωστόσο η αναφορά στις σχέσεις Ελλήνων και ντόπιων στα ελληνιστικά βασίλεια και η επικυριαρχία του ελληνικού πολιτισμού θεωρείται δεδομένη και αδιαμφισβήτητη.

Συνοπτική αναδρομή (με χάρτες) στη Ρωμαϊκή Ιστορία ως την εποχή των μεγάλων κατακτήσεων (146 π. Χ.).

Προβλήματα των νικητών: Κοινωνική ανισότητα, προσπάθειες για μεταρρυθμίσεις - αντίδραση, εμφύλιοι πόλεμοι (αίτια και συνέπειες), αγωνία της ρωμαϊκής Δημοκρατίας (146 -27 π. Χ.).

Η ρωμαϊκή αυτοκρατορία οργανώνεται, (27 π.Χ.-14 μ.Χ.), αμύνεται, επεκτείνεται και σκληρύνεται (14-330μ.Χ.) μεταβολή της PRINGIPATUS σε DOMINATUM (3ος αι. μ.Χ.).

Το καύχημα της Ρώμης: νομοθεσία, ρωμαϊκή «ειρήνη». ε) Αποτυχία της Ρώμης: άλυτα κοινωνικά προβλήματα, δημογραφική κάμψη, καταρράκωση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, δίωξη του Χριστιανισμού.

Κατάρρευση του Ελληνορωμαϊκού κόσμου (αίτια της παρακμής). Γένεση του Ανατολικού Ρωμαϊκού Κράτους -Βυζαντινού.

Κατακλυσμός των βαρβάρων.

-Ο όρος *μεγάλες κατακτήσεις* σαφέστατα δεν προσδίδει αρνητική διάσταση στον ρωμαϊκό επεκτατισμό. Ενδιαφέρουσα είναι επίσης η αλληλουχία *αμύνεται, επεκτείνεται και σκληρύνεται, προκειμένου να ερμηνευτεί ο χαρακτήρας του ρωμαϊκού καθεστώτος*. Η επιλογή της λέξης *βάρβαροι*, για να περιγράψει τα μη ελληνικά και λατινικά φύλα που εισέβαλαν στον ελληνορωμαϊκό χώρο κατά το τέλος της αρχαιότητας, καταδεικνύει τον ιδεολογικό προσανατολισμό του α.π. και απηχεί θεωρίες περί φυλετικής υπεροχής και ανωτερότητας του ελληνορωμαϊκού πολιτισμού .

6.Το ΦΕΚ 1980 Β' Λυκείου

Ο Ευρωπαϊκός Κόσμος (κρατική διαμόρφωση, οικονομική ζωή, κοινωνική οργάνωση, επιστήμη, τέχνη, σταυροφορική εξόρμηση, πρώτη αναγέννηση).

-Οι σταυροφορίες, με τις οδυνηρές τους συνέπειες, ονομάζονται *εξορμήσεις*.

7. Το ΦΕΚ 1983 Γ' Λυκείου

Ο Αγώνας της ανεξαρτησίας:

Νεοελληνική Κοινωνία στις αρχές του 19ου αιώνα, β) Συνοπτική υπόμνηση των πολεμικών γεγονότων, γ) Εσωτερική πολιτική. Συμπτώματα κοινωνικής αντιδικίας.

Εξωτερική πολιτική. Ανταγωνισμός των δυνάμεων, ε) Οικονομικά του Αγώνα. Δάνεια. Συνέπειες, στ) Διπλωματική λύση του Αγώνα, ζ) Προβλήματα του νέου Κράτους «Προστάτιδες Δυνάμεις».

Η ελληνική κοινωνία από το 1936 ως το 1949 και τα μεταπολεμικά προβλήματα για τον ελληνισμό: Αιγαίο, Κυπριακό, ένταξη στην Ε.Ο.Κ.

-Εξακολουθεί να απουσιάζει η αναφορά στους προεπαναστατικούς αιώνες για τον οθωμανοκρατούμενο και μη ελληνικό χώρο, στους Βαλκανικούς πολέμους και το Μικρασιατικό ζήτημα. Η διδακτέα ύλη σταματά στην έναρξη του Α παγκοσμίου πολέμου (1914) για τον κόσμο εκτός της Ελλάδας.

8. Το ΦΕΚ του 1984 για τη Γ' Λυκείου.

Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία Ελληνική και Παγκόσμια Η οργάνωση του υπόδουλου ελληνισμού τον καιρό της Τουρκοκρατίας. Η αφύπνιση της εθνικής συνείδησης των Ελλήνων από τις αρχές του 18ου αιώνα ως τις παραμονές τον 1821.

-Η εθνική συνείδηση θεωρείται πως αφυπνίζεται, επομένως προϋπήρχε και τώρα ξυπνά.

Η Ευρώπη και ο Κόσμος του 20ου αιώνα: ο α' παγκόσμιος πόλεμος και η ρωσική επανάσταση, ο μεσοπόλεμος, ο β' παγκόσμιος πόλεμος, ο μεταπολεμικός κόσμος. Η ύλη δομείται εδώ με βάση τους δύο παγκοσμίους πολέμους.

9. ΦΕΚ 1984 Ιστορία Δεσμών

Ο Μικρασιατικός Πόλεμος 1918-23 και η πορεία προς το Ελληνοτουρκικό Σύμφωνο του 1930.

Για την Μικρασιατική εκστρατεία, από την άλλη, επιλέγεται ο όρος *Μικρασιατικός Πόλεμος*, μια σαφέστατα ιδεολογικά προσανατολισμένη επιλογή, που καταδεικνύει την ιστορική θεώρηση του α.π. για το μικρασιατικό ζήτημα (*πόλεμος και όχι εκστρατεία, εισβολή, απόβαση, περιπέτεια, ζήτημα κ.α.*).

10. ΦΕΚ 1985 Β' Λυκείου

(Από την κτίση της Κωνσταντινουπόλεως ως την Πτώση της για τον Ελληνισμό — από την κατάρρευση του Ρωμαϊκού Κράτους ως το Γαλλικό Διαφωτισμό για τον άλλο κόσμο).

Διοίκηση, στρατός, ναυτικό, διπλωματία.

-Είναι μία από τις ελάχιστες περιπτώσεις που ο στρατός αποτελεί αυτοτελές διδακτέο κεφάλαιο.

11.ΦΕΚ 1985 Γ' Λυκείου

Η Ευρώπη και ο Κόσμος του 20ου αιώνα: Ο α' παγκόσμιος πόλεμος και η Ρωσική Επανάσταση, ο μεσοπόλεμος, ο Β Παγκόσμιος πόλεμος, ο μεταπολεμικός κόσμος.

-Στο ΦΕΚ αυτό η ύλη δομείται βάσει της χρονολογικής διαδοχής των δύο παγκοσμίων πολέμων.

12. ΦΕΚ 1985 Α' Λυκείου

Ιστορία του Νεοελληνικού κράτους (με αναφορές και στην παράλληλη ιστορία του κόσμου) :

Η πάλη των άλλων λαών για την ανεξαρτησία τους: ακμή και παρακμή της ευρωπαϊκής κυριαρχίας στον κόσμο.

Η λέξη *πάλη* επαναλαμβάνεται στο α.π., για να περιγράψει και πάλι διαφορετικά μεταξύ τους ιστορικά φαινόμενα. Ο όρος *λαός* αντικαθιστά τον όρο *έθνος*.

Η προσπάθεια των άλλων λαών για οικονομική ανεξαρτησία: ακμή και παρακμή της ευρωπαϊκής οικονομικής ηγεμονίας.

-Η προσπάθεια των λαών για *ανεξαρτησία* ανάγεται σε παγκόσμιο α-χρονικό και ανιστορικό φαινόμενο και παραλληλίζονται ασύνδετα μεταξύ τους ιστορικά φαινόμενα, όπως η προσπάθεια οικονομικής ανάπτυξης της Ελλάδας στα τέλη του 19ου αιώνα με εθνικά και κοινωνικά κινήματα απανταχού της Γης.

Συμπεράσματα

Δημοφιλή θέματα

1.Αγαπημένο θέμα των α.π. αποτελεί η εκστρατεία του Μ. Αλεξάνδρου και η *προσφορά* της στον παγκόσμιο πολιτισμό.

2.Η αντίληψη περί συνέχειας αλλά και ανωτερότητας του Ελληνισμού σε κάθε ιστορική περίοδο είναι έκδηλη σε κάθε σημείο των α.π. Το Βυζάντιο *ακτινοβολεί, αναγεννιέται, αποκρούει βαρβάρους*. Η βυζαντινή επεκτατικότητα προσδιορίζεται ως *εποποιία*.

3.Η ελληνική επανάσταση του 1821 είναι ένα ακόμα δημοφιλές θέμα των α.π. της Γ' Λυκείου μαζί με τον Νεοελληνικό Διαφωτισμό. Παρουσιάζονται όμως ξεκομμένα από το υπόλοιπο ιστορικό πλαίσιο, με αποτέλεσμα να μην μπορεί ο μαθητής να αντιληφθεί τις συνθήκες εμφάνισής τους.

Αποσιωπήσεις

1.Από τη διδακτέα ύλη γενικά απουσιάζουν τα κεφάλαια οικονομικής και κοινωνικής ιστορίας και της ιστορίας των θεσμών. Οι όποιες αναφορές γίνονται στα α.π. για τα ζητήματα αυτά είναι μεμονωμένες και συνδέονται πάντα με την παρουσίαση ενός ζητήματος της γεγονοτολογικής Ιστορίας. Εξαιρέση αποτελεί, βέβαια, το α.π. του 1985 για την ιστορία της Α' Λυκείου.

2. Αποσιωπώνται και σε λίγες περιπτώσεις μόνο παρουσιάζονται επιπόλαια κοινωνικές επαναστάσεις και κινήματα. Οι κοινωνικοοικονομικές αντιθέσεις ελάχιστα παρουσιάζονται στα α.π., που προβάλλουν τις κοινωνίες ως ομογενοποιημένες και ομονοούσες. Παράλληλα, δεν παρουσιάζεται σε σημαντικό βαθμό το πρόσωπο ως διαμορφωτής των εξελίξεων. Απουσιάζουν οι αναφορές σε ηγετικές στρατιωτικές προσωπικότητες, με εξαίρεση τους Φίλιππο και Αλέξανδρο. Οι πόλεμοι, οι συρράξεις κάθε τύπου είναι για τα α.π. πάντα *εθνικοί*.

3. Σε γενικές γραμμές παρατηρείται η τάση να παραβλέπεται η σημαντικότερη περίοδος της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας από το κίνημα στο Γουδί και μέχρι τη μεταπολίτευση. Αξιοσημείωτο είναι πως η λέξη *εμφύλιος* δεν εμφανίζεται πουθενά αλλά απουσιάζει και το οποιοδήποτε αρνητικό σχόλιο για τη μεταπολεμική πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα.

4. Δε δίνεται βαρύτητα στην παρουσίαση ιστορικών περιόδων με μεγάλες πολεμικές συρράξεις, ακόμα και όταν αυτές επηρέασαν δραστικά την παγκόσμια Ιστορία. Έτσι, για παράδειγμα, ο Β παγκόσμιος πόλεμος δεν κατέχει στη διδακτέα ύλη σημαντική θέση. Παρόλο που θα έδινε η μελέτη του την ικανότητα στους μαθητές να ερμηνεύσουν καλύτερα το σήμερα, οι αναφορές είναι λίγες και δεν αφορούν παρά σε περιγραφές πολεμικών αναμετρήσεων (Schlene, 1992).

Επιπλέον, δε δίνεται βάρος στην παρουσίαση κεφαλαίων σχετικών με την ανάλυση των ιστορικών συνθηκών που οδηγούν σε πολέμους αλλά ούτε και στις συνέπειές τους και αυτό παρατηρείται γενικά στα α.π., ανεξάρτητα από το πια εποχή παρουσιάζεται.

Πώς προβάλλονται οι πόλεμοι των Ελλήνων και των άλλων;

Οι αναφορές σε επεκτατικές κινήσεις ελληνικών κρατικών οντοτήτων δεν εμπεριέχουν ποτέ όρους που θα έδιναν την εντύπωση πως οι ελληνικές δυνάμεις διεξάγουν έναν *άδικο πόλεμο*. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η μικρασιατική εκστρατεία, η οποία ονομάζεται *Μικρασιατικός πόλεμος*. Παρόμοια είναι και η αναφορά στην εκστρατεία του Μ. Αλεξάνδρου: Μια επεκτατική, πολεμική εκστρατεία προβάλλεται ως μια διαδικασία *εκπολιτισμού* της Ασίας. Την ίδια στάση υιοθετούν τα α.π. και απέναντι στην ρωμαϊκή επεκτατικότητα. Η μοναδική αναφορά στη Ρώμη ως ιμπεριαλιστική δύναμη γίνεται στο α.π. του 1979 για την Α΄ Λυκείου, όπου τονίζεται πως η ρωμαϊκή αυτοκρατορία *σκληρύνεται* και μεταβάλλεται από *PRINGIPATUS* σε *DOMINATUM*.

Από την άλλη πλευρά, ο ελληνισμός *απειλείται* από τον περσικό επεκτατισμό και *θριαμβεύει*. Οι βάρβαροι *επιδράμουν*, οι Οθωμανοί *προελαύνουν*, ενώ οι Έλληνες *αγωνίζονται* για την ανεξαρτησία τους.

- Παρόμοια ωστόσο στάση, όπως ήδη είδαμε, κρατούν τα α.π. και απέναντι στις επεκτατικές τάσεις των ευρωπαϊκών δυνάμεων: Οι σταυροφορίες, με τις οδυνηρές τους συνέπειες, ονομάζονται *εξορμήσεις*, οι βιαιότητες των Ευρωπαίων στον Νέο κόσμο αποσιωπώνται, όπως και τα όσα υπέστησαν οι αυτόχθονες. Ο όρος δε *αποικιοκρατία* απαντάται μόνο στο α.π. του 1979 για την Γ΄ Λυκείου και εκεί όμως χωρίς να συνοδεύεται από κάποιον αρνητικό χαρακτηρισμό. Εξαίρεση αποτελεί το απ. του 1985 για την Α΄ Λυκείου. Ο επεκτατισμός γενικά δεν είναι *a priori* αρνητικός για τα α.π. αλλά κατά περίπτωση.

Ποια ιδεολογικά σχήματα προβάλλονται σε σχέση με τον Πόλεμο;

Ως ιδεολογικά σχήματα ορίζονται οι νοητικές κατασκευές που αφορούν στην προσπάθεια του ατόμου να αποκτήσει μια συνολική αναπαράσταση του κόσμου. Πρόκειται για αφηρημένες, προϋπάρχουσες γνωστικές δομές που αναπαριστούν και ουσιαστικά “τακτοποιούν” νοητικά κάθε πληροφορία που έρχεται στον ανθρώπινο εγκέφαλο. Όλα τα νοητικά φαινόμενα συρρικνώνονται σε σύνθετα μοτίβα σχημάτων, καθώς κάθε άτομο διαθέτει ένα μεγάλο σύνολο από σχήματα (Arbib & Hesse, 1986).

1. Ένα βασικό σχήμα που απαντάται με διάφορες μορφές είναι αυτό του αρνητικού ρόλου των εκάστοτε ξένων δυνάμεων στις ελληνικές εσωτερικές υποθέσεις. Το σχήμα αυτό παρουσιάζεται τόσο στα α.π. της αρχαίας ελληνικής Ιστορίας όσο και στη νεότερη Ιστορία, όπου και πάλι γίνεται αναφορά στον αρνητικό ρόλο των ευρωπαϊκών μεγάλων δυνάμεων στα ελληνικά πράγματα. Αξίζει δε να επισημανθεί πως και το α.π. του 1985 για την Α΄ Λυκείου έμμεσα υιοθετεί το ίδιο σχήμα, καθώς προβάλλει την εικόνα ενός λαού που παλεύει για την κάθε είδους ανεξαρτησία του από τις Μεγάλες Δυνάμεις.

2. Ο Ελληνισμός βρίσκεται υπό συνεχή απειλή και διαπρέπει, όταν αποκρούει τις απειλές, σε ένα πλαίσιο μόνιμης αντίστασης απέναντι στους εξωτερικούς εχθρούς που επιθυμούν την αλλοίωσή του. Το σχήμα κίνδυνος-εξωτερικοί εχθροί εμφανίζεται στα α.π. για τη βυζαντινή Ιστορία σε κάθε φάση αντιμετώπισης εξωτερικών εχθρών αλλά και στα α.π. για την αρχαία ιστορία. Αξιοσημείωτο όμως είναι το γεγονός πως στις Σταυροφορίες απουσιάζει κάθε παρόμοια αναφορά. Το σχήμα δεν εμφανίζεται στα α.π. για την νεότερη και σύγχρονη ελληνική ιστορία.

3. Ένα ακόμη σχήμα δημοφιλές στα α.π. είναι της διάδοσης και συμβολής του ελληνικού πολιτισμού στον παγκόσμιο πολιτισμό. Οι εκάστοτε ελληνικοί πολιτισμοί διαδίδονται και επηρεάζουν τους ντόπιους πολιτισμούς αλλά ποτέ δεν επηρεάζονται από αυτούς. Ακόμα και το α.π. του 1979 για την Α΄ Λυκείου, το οποίο περιέχει κεφάλαιο για τους πρώτους μεγάλους ανατολικούς πολιτισμούς, αποφεύγει να κάνει λόγο για τον τρόπο με τον οποίο επηρέασαν την ελληνική πολιτιστική εξέλιξη. Το σχήμα αυτό δε συναντάται στα α.π. για τη νεότερη και σύγχρονη ελληνική ιστορία.

Δομή/ Περιεχόμενο

Συχνά η ύλη οργανώνεται χρονολογικά βάσει πολεμικών. Σε ελάχιστες όμως περιπτώσεις υπάρχουν κεφάλαια που να ασχολούνται αποκλειστικά με τη στρατιωτική ιστορία.

Σε γενικές γραμμές, από την εξέταση έγινε φανερό πως ο Πόλεμος δεν καταλαμβάνει κυρίαρχο μέρος στα α.π., ειδικά σε ορισμένες μορφές του (εμφύλιοι κ.ο.κ.). Παρουσιάζεται, βέβαια σε σημαντικό βαθμό αλλά κυρίως γεγονολογικά και όχι σε βάθος ανάλυσης.

Τα πρόσωπα δε που πρωταγωνίστησαν σε πολέμους κάθε τύπου δεν παρουσιάζονται υπερτονισμένα στα συγκεκριμένα α.π. (με ελάχιστες εξαιρέσεις).

Αναφορές

Arbib, M., & Hesse, M. (1986). *The Construction of Reality*, Cambridge: Cambridge University Press.

- Bernstein, B. (1990). The structuring of pedagogic discourse: *Class, codes and control*, 4. London: Routledge.
- Bernstein, B. (1971). *Class, Codes and Control, Towards a Theory of Educational Transmission*. London: Routledge and Kegan P.
- Fairclough, N. (2001). Critical discourse analysis as a method in social scientific research. Στο, R. Wodak & M. Meyer (Επιμ.) *Methods of critical discourse analysis*, 121-138. London: Sage Publications.
http://www.pi-schools.gr/progr_spoudon_1899_1999/index.php
- Jaworski, A., & Coupland, N. (2006). Introduction: Perspectives on discourse analysis. Στο, A. Jaworski & A.N. Coupland (Εκδ.) *The discourse Reader*, 1-40. London: Routledge.
- Luke, A. (1995-1996). Text and discourse in education: An introduction to critical discourse analysis. *Review of Research in Education*, 21, 3-48.
- Schlene, V.J. (1992). World WarII in the Curriculum. Washington DC: ERIC Clearinghouse for Social Studies/Social Science Education Bloomington IN. Vasilief, A. (1954). *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Μπεργαδή.
- Young, M. F. D. (1971). An approach to the study of curricula as socially organized knowledge. Στο, M.F.D. Young (Επιμ.). *Knowledge and control*. London.: Collier- Macmillan.
- Κυπριανός, Π. (2004). *Συγκριτική Ιστορία της Ελληνικής Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Βιβλιόραμα.